

má blízko k orálnej histórii. To, že text píše a štruktúruje insider tejto spoločnosti poukazuje na to, čo táto spoločnosť sama pokladá za podstatné, neprispôsobuje sa to žiadnemu výskumnému zámeru, a teda je text nanajvýš autentickou výpoveďou. Čitateľ sa tu ale nedozvie niektoré z podstatných častí života obyvateľov obce, ako je výroba konopného plátna, či výroba vína. Niektoré z týchto prác však boli spomenuté v predchádzajúcej knihe. Je dôležité si uvedomiť, že táto kniha si nekladie za cieľ vyčerpávajúco opísať práce ľudí v tomto regióne (na to by asi jej rozsah nestačil), ale vo svojej celistvosti uchovať vedomosti o spôsobe života predchádzajúcich generácií.

Druhá časť pozostáva z niekoľkých humoriek o strýcovi Janovi, miestnom šibalovi, ktorý rád deti prekabátil šibalstvom, aby mu pomohli urobiť nejakú robotu a on im potom za odmenu rozprával príbehy, či už fantastické, alebo poučné. Táto časť knihy je peknou ukážkou tradičnej narativity v Závode.

V knihe je viackrát prízvukovaná spätosť subsistenčných, religióznych a sociálnych praktík. Jednotlivé práce boli vymedzené katolíckymi sviatkami. Sama autorka píše „roboty, sviatky a kultúrny život v opci nemožeš od seba oddzieliť, aj kebyš sceua, pretože byli spouem spjaté a navzájem se prepletali“ (s. 27). Kniha je doplnená sériou fotografií ľudí z obce od začiatku 20. storočia po 60. roky a tiež slovníkom niektorých použitých nárečových výrazov. Jazyk knihy, miestny dialekt Závodu, robí text o čosi menej zrozumiteľným pre čitateľov, ktorí s týmto dialektom nie sú v kontakte, no práve toto nárečie dodáva knihe autenticitu a môže byť cenným zdrojom štúdia miestnej dialektológie.

Napokon humorka (ako folklórny žáner) by do značnej miery stratila svoj zmysel v „preklade“ do spisovného jazyka. Aj keď kniha nie je odbornou publikáciou (na čo si ani nenárokujú), môže byť cenným doplnkom pri výskume tradičného hospodárenia, výročnej obradnosti, či etnografie Záhoria.

Juraj Jonáš (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Jaroslav Geraskov Otčenášek, JAK MUŽI PŘIŠLI KE SVĚMU ÚDU ANEB BULHARSKÝ EROTIKON. LEGENDY, POHÁDKY A HUMORKY Z BULHARSKA A MAKEDONIE. Dybbuk, Praha 2011, 272 s.–

Stejně jako je ve světovém folkloru univerzální výskyt rozpustilých vyprávění erotického a skatologického charakteru, tak je ve světové folkloristice a vydavatelské praxi univerzální jejich cenzura. Folklorista Karel Dvořák situaci vystihl slovy: „Je především známo, že klasické folklorní sbírky silně zkreslují skutečnost, zejména pokud jde o projevy kryptadické povahy, a to jednak tím, že je buď vůbec eliminují, nebo, pokud je otiskují, retušují je v různém stupni.“

V případě cenzurních zásahů do lidových pohádek v domácím prostředí nás jistě nepřekvapí, že např. katolický kněz Beneš Metod Kulda vyřadil z publikování některé „závadné“ texty a ostatní zčásti přepsal, protože původní vyprávění mu přišlo „tak hanebné a ohydné, že se ucho mé hrozilo [je] poslouchat“. Zásahy do prozaických textů a jejich vylučování z tisku však nalezneme i u renomovaných odborníků. Josef Štefan Kubín nahradil některé

choulostivé pasáže tečkami či pomlčkami – jsou to našťestí vzácné případy, ale kvůli rozsáhlým elipsám se prakticky již nedá rekonstruovat fabule jedné pohádky z Podkrkonoší. Jiří Polívka ve svých srovnávacích komentářích k pohádkám jadrnější výrazy vytečkovával nebo se jim v případě cizojazyčných textů částečně vyhnul tím, že je nepřekládal do češtiny, ale nechal v původním znění. Jaromír Jech do textů sice nezasahoval, ale často některé vyprávění „nepokládal za nutné uveřejnit“, neboť zacházelo „daleko za únosnou mez“.

Jediný, kdo necítil potřebu mít se na pozoru před nestydatými folklorními projevy, byl Karel Jaroslav Obrátil, zapisovatel „pohlavního života našeho lidu“ a vydavatel známých Kryptadií, ve kterých se však prozaické žánry vyskytují vzácně. Domácí folklorní vyprávění lascivního rázu tak máme zachycena v různé míře autenticity roztroušená jednotlivě po publikacích a rukopisech. Jediné tematické sbírky necenzurovaných erotických pohádek a humorek, které u nás vyšly, pocházejí z východoslovanského a jihoslovanského prostředí. Nakladatelství Volvox globator vydalo nejprve roku 1998 výbor ze Zakázaných pohádek, které nasbírali Alexandr Nikolajevič Afanasjev a Vladimír Ivanovič Dal a které vyšly anonymně v Ženevě již v 60. letech 19. století. Šestici vyprávění z tohoto díla zařadil již dříve editor Karel Dvořák do Ruských lidových pohádek, výboru z klasické Afanasjevovy sbírky, avšak zvolil jen texty uměřené a až na jednu výjimku se vyhnul erotickému tématu. Roku 1999 následovala sbírka nazvaná Mé jméno je Jebáš, která přinesla ukázky erotických folklorních vyprávění Srbů, Chorvatů, Černohorců a Bosňanů

pořízené průkopníkem etnografického studia sexuálního života Friedrichem Salomonem Kraussem a vydané původně v letech 1904–1913.

Nejnovější přírůstek ve skromné řadě výborů erotické lidové slovesnosti má název Jak muži přišli ke svému údu aneb Bulharský erotikon a podtitul Legendy, pohádky a humorky z Bulharska a Makedonie. Kroatista a etnolog Jaroslav Otčenášek vybral 131 vyprávění z pěti folklorních sbírek a přeložil je z bulharštiny. Texty jsou rozděleny do sedmi tematických skupin, ale toto dělení je spíše formální, mnoho textů by mohlo být zařazeno do několika skupin současně. Výjimkou je skupina první, která je žánrově vymezena etiologickými pověstmi z počátku světa. Čtenář v ní dostane odpověď na otázku z názvu knihy a dozví se např. o sexuálních hrátkách zvířat na Noemově arše nebo o vzniku názvu ženského přirození. Většina vyprávění žánrově spadá mezi pohádky a humorky, ve kterých vystupují stereotypizované postavy nevěrných manželek, hloupých manželů, chlupatých mnichů a roztoužených jeptišek. Častým námětem je dosažení pohlavního styku pomocí úskoku, ať je to mladík, který se v přestrojení za dívku dostane do kláštera, nebo popova manželka, která najde způsob, jak podvést svého muže.

K některým pohádkám nalezneme paralely i v českém materiálu a některé po svém rozvádějí mezinárodně rozšířené typy vyprávění. Např. Pop v jiném stavu (č. 58) je hojně rozšířené vyprávění (typ ATU 1739) o muži, který má k lékaři donést svou moč, ale jiný člověk ji nedopatřením vylije a nahradí močí březí krávy. Lékař pak muži stanoví diagnózu, že je těhotný a čeká telátko. Bulharská pohádka

originálně nahrazuje krávu popovou ženou a zesiluje komický účinek zvoláním nešťastného popa: „Však já na biskupa křičel, když mě světil na popa, aby mě tolik nejebal!“ Text *Živý sen* (č. 74) je osobitá verze typu vyprávění známého od středověku (typ ATU 1645B). Zatímco obvyklý děj má skatologický charakter – muži se zdá o pokladu, chce si místo poznačit a vykálí se tam, manželka ho však náhle vzbudí a muž zjistí, že místo pokladu si udělal značku do peřin –, pohádka ze středověkého Bulharska dává vyprávění erotický rozměr: popovi se zdá, že je v nebi a odrývá vosk ze svíčky, probudí se však políčkem od ženy, kterou ve spánku rýpal prstem mezi nohama. Působivě gradující pointu má text *Zkažení lidé* (č. 9), jehož paralela je i v Kubínových lidových povídkách z Podkrkonoší. V příběhu se člověk pohorší nad vulgárním vyjadřováním mladého muže – v bulharské pohádce tvrdí muž tchýni, že ztupil nůž, když si s ním „přioštroval ptáka“, v české verzi řekne Honza před farářem, že hrušky jsou „měkký jako sračka“ – a jde si stěžovat jeho staršímu příbuznému. Ten se stížností souhlasí, ale sám se s nehranou samozřejmostí vyjádří ještě nestoudněji. Šokovaný člověk jde se svou stížností k třetímu, ještě vážnějším člena rodiny, ale i ten jej bezelstně přivítá novými nehoráznostmi.

Kniha obsahuje mnoho vyprávění zajímavých pro odborníka i laického čtenáře, ale bohužel dost je i těch, která už tak atraktivní nejsou, zejména pro laika. Problematický bod celé práce spočívá v tom, že není jasné, pro koho je primárně určena. Na to, aby šlo o sbírku pro odborníka, v ní chybí sekundární texty – publikace zahrnuje jen stručný doslov se slovníčkem a seznamem pramenů –, logičtější utřídění

materiálu a případné rámcové promluvy vypravěče a publika. Na to, aby mohlo jít o čtenářské vydání, publikace překypuje zbytečným množstvím textů, z nichž některé mají duplicitní motivy nebo i celé syžety, jiné mají slabý estetický účinek a další vybočují z erotického tématu. Přisnější výběr vyprávění by jinak velmi povedené knize prospěl.

Příběhy doprovázejí jednoduché, ale výstižné ilustrace malíře a sochaře Jaroslava Róny. Překlad je čtivý a prozrazuje editorovu důvěrnou znalost balkánského prostředí i folklorního vyprávění. Je nesporné, že Bulharský erotikon představuje lidovou slovesnost v autentické podobě a přináší cenný příspěvek k tématu, které sice již dávno není tabu, ale odborné pozornosti nadále uniká.

Jan Luffer (Orientální ústav AV ČR, v. v. i.)

Lenka Budilová, DĚDICKÁ PRAXE, SŇATKOVÉ STRATEGIE A POJMENOVÁVÁNÍ U BULHARSKÝCH ČECHŮ V LETECH 1900–1950. CDK 2011, 242 s.–

Když jsem před nedávnem publikoval recenzi (*ČL 4/2011*) knihy pojednávající o českém společenství v bulharské obci Vojvodovo, které v 1. polovině 20. století tvořilo lokální svět česky hovořícího osídlení (neo)protestantů, dovolil jsem si zavěstit, že o něm nebylo napsáno poslední slovo a k utváření „fenoménu“ Vojvodovo přispějí ještě další práce. Do úvodu recenze dalšího textu na téma Vojvodovo vstupme konstatováním, že se etnolog pro jednou může stát rosničkou – předpověď se totiž potvrdila. Onen v uvozovkách *fenomén* vyjadřoval dilema, zda za jeho